ISSN 1899-9018
Nr indeksu 371416

сами о собі
сами о себе
самі про себе
самі пра сябе

samiosobie

miesięcznik społeczno kulturalny /188/ lipiec 2024

Памятны крыж па Луцэ

Шкода Лукі

Блёк другі, кватэра 14. Пад самым пляскатым дахам тыповага блёка. Кажа пра гэты дом Марыя Каральчук – „камуністычны”. Пасялілі яе сюды ў той час, калі загналі ў блёкі жыхароў вёсак залітых Семяоўскім вадасховішчам. У цёплы дзень жанчынкі сядаюць на лавачцы. Асабліва прыемна, як пры канцы бандарскага „аседля” пачынаецца беларускі фэст. Тады збіраюцца тут выхадцы тутэйшай ваколіцы і іхнія сваякі. І да бабулі Марыі з’яўляецца радня, нават з далёкага замежжа. Ёсць і праўнукі з Нью-Ёрка.

– Весялей! Як папрыязджае народ – весялей. І песні вясёлыя, бадзёрыя. Яшчэ чую досыць добра! – смяецца старажылка. – І ўвесь час пытаюцца ў мяне пра былое, бо я тут, здаецца, найстарэйшая. Злезу з чацвёртага паверха, пасяджу на лаўцы, пасля зноў караскаюся на свой апошні паверх. І гэта ўся мая радня!

...То ж вазьмеце – колькі лет пражыла! З 1921 я року! Дзякуй Богу, што яшчэ памяць яшчэ трохі трымаецца. Добра выглядаю, бо апеку маю добрую – з дачкой жыву. Калі б адна была – не вытрывала б.

Дачка пільнавала ў дачушкі ўнука. Кажу: едзь да яе, жыві там, я адна застануся дома. Але як хапіла мяне язва на пухіры! Дачка прыехала ў суботу, а я ледзь дыхаю. І кроў ляціць з мяне. Пазваніла дачка па скорую дапамогу. У шпіталі мне зараз на ранак зрабілі аперацыю:

Уезд на Аседле Бандары. Марыя Каральчук
Пасялілі іх у гэтыя «блёкі»...

тое паправілі, залячылі, іншае папсавалі... От, такое жыццё.

... Як нас высялялі? Пачалі той „злеў” рабіць – возера. І нас – сюды. „Камуна” ставіла гэты блёкі. Мы не спадзяваліся, што мы тут будзем жыць. Але наша ўсё прайшло. Ніц няма. Ані гаспадаркі – нічога. І гэтак усё да гэтых блёкаў усадзілі... То яшчэ не давалі гэтага блёка. Мы былі ў сына ў Васількове – там наш сын жыве. Мы яму памагалі будаваць кватэру, дык нам ужо не давалі кватэры. Пасядзелі мы ў сына. Прыязджае да яго з ВЗІРу, пытаецца ў сына: Дзе ойцец, дзе матка? Кажа ім ён: Дзе?!. Не даеце кватэры, то ў мяне тыдзень, то ў дачкі тыдзень, то ў другога сына тыдзень... І так, кажа, жывуць. Дык сказалі, што калі бацькі вернуцца, каб ехалі да іх, яны дадуць кватэру – бо ўжо яна ёсць. Мы прыязджаем сюды, а тут толькі гэтая адна кватэра, усе іншыя занятыя. Дык мы гэту кватэру і ўзялі. Купілі на ўласнасць. І так ад гэтае пары ў гэтым „мяшканні” і жывём. А муж мой, Каральчук Аляксандар, ужо памёр, 18 гадоў таму... А ў Луцэ ў нас добрая хата была, і мураваная з цэглаў стадола, і другая стадола драўляная, і гаспадарка ўся была... Бач, а нумар хаты сваёй я забылася... І ўсё пайшло... Хацелі мы тое сваё адкупіць, адкупіць сваю стадолу – але яе хтосьці ўжо іншы адкупіў. І так ужо і засталося. Ніц нашага. Не паспелі мы! З роду я Віткоўская. Дзед быў „польскі”, бабця была „польская”, а тату ўжо хрысцілі ў царкве. Дзедка мой называўся Казьмеж, а бабця Тэрэса, а тата называўся Лукаш.

Наша хата ў Луцэ стаяла каля Жукоўскае Манькі, чалавек яе Бэнэк называўся. Колькі гаспадароў у Луцэ было! Хаты былі і на адзін бок і на другі вуліцы, і на агародах, на адным падворку па тры хаці! І хлявы былі, і новая хата пастаўлена была, харошая. Ну і што, ну? Усё прайшло. І цяперака, каб у сваёй хаце, то сядзець бы там нам спакойна... Добра было. Муж таксама рабіў, у Беластоку, і сын там рабіў, ездзілі ўсё на працу на будовы, там працавалі, а я ўсё на гаспадарцы рабіла. Прыедуць яны, мне памагаюць трохі, а тады зноў раніцай едуць. Самаход давозіў то сюды, то туды. І от так жылі. Чацвёра дзяцей у нас было, два сыны, дзве дачкі – адна, з якой разам тут жыву, другая аж у Валчу, там замужам. А сын адзін жыве ў Васількаве, другі ў Германоўцы за Беластокам. Зямлі ў нас не было так і многа, так з дванаццаць гектараў. Мелі мы садок, вельмі хораша радзіў. Пад акном яблынькі пасаджаны...

Рака блізка, паветра добрае. А вёска Лука была вялізная! Файна было, усё было! Рэчка Нарва каля самай вёскі... Весяло было. А яшчэ і ў той час чалавек малады быў. А далі тэрмін. І мусілі да яго выселіцца. Забралі мы з хаты ўсё што ў сярэдзіне было. А ўся рэшта – засталася. А з таго, што наша старое было – гэта канапа яшчэ лучанская, са старое хаты. Другую ўжо купіла. Тут маем адзін пакой, другі, кухню, лазеньку, балкон. Яшчэ як мы дзве, нам

досыць, але як прыедзе радня – месца мала. На падлозе кладзем матрацы, і на іх кладзём спаць. Шасцёра унукаў было, а ўнучак дзве. Праўнукаў саміх трынаццацёра маю!

Вось нявестка мая, з Германоўкі. Часта сюды прыязджа-юць, а сваякі ўсе па свеце раз'ехаліся. Цяпер мы толькі тут дзве з дачкой. А гэтая поўная хата – мае ўнукі і праўнукі. На свята прыехалі. Ведаеце, усе да бабці едуць, я – прабабця, а мая дачка ўжо бабця.

Шкода Лукі. Так было добра ў сваёй Луцэ. Ой! А тут колькі трэба плаціць! Божа! А колькі тае рэнты маю. З гаспадаркі толькі семсот злотых. А заплаціць за кватэру трэба, за святло, за ваду... А жыць жа трэба, і есці, і на лякарствы... Дачка за апошні месяц заплаціла за ўсё тысячу злотых. Такое жыццё, не дай Божа... Камуністычныя вокны і дзверы нічога нявартыя былі, мусілі ўставіць новыя. І дах мусілі пакрыць, бо жывём жа ж на апошнім паверсе. Усё было параблена чорт ведама як! Купілі мы новыя вокны ў Беластоку, зрабілі крыты балкон. Цяплей цяпер, а то дзьмула ад возера.

За страчанае грошай крыху нам далі. Ці атрымала я грошы за „вспульноту!" Не. Я была ў спіску тых хто грошы дастаў? Хіба дастала сваю долю іншая Віткоўская, Вера, брата майго таты нявестка. Жыве яна ў Беластоку.

Як Аляксандар мой памёр, хацеў мой зяць забраць мяне ў Валч. Гэта дзесь аж пад нямецкай мяжой. Але я не згадзілася. Не, не, не – я так далёка не паеду! Бо калі там памру, хачу, каб мяне пахавалі тут. Тут дзе ўся мая радня. У Ляўкове на могільніку. Бо Лука належала да ляўкоўскай парафіі. А Бандары – належаць Юшкаваму Груду. А там – мая старонка.

Міра Лукша
фота **аўтаркі**

Гісторыя заклятая в камэнях

Первое, како крести рускую землю святый праведный князь Владимер киевски и всея Руси, наследник благоверному князю Костентину, иде сам крестися, и люди навчы веровати во Светую Тройцу, Отца и Сына, и Святого Духа. Потом пойде в словенскую землю, на реце на Клязьме постави город именем Владимер, во свое имя волшано город, и постави изборную церков святую Богородицю древяную (...). И минув много лет, и потом другий прииде князь Владимер Манамах, из Киева ж во Влодимер град, и постави церков камену святого Спаса, у златых врат, а сам пойде в Киев.

Хто і колі зобрав тые весті і запісав до *Руського Летопісу*, зостанэ тайною. Як пішэ проф. **Ігнат Даніловіч**, выбітны знавця сіетуй тэмы, напэвно нэ можэмо іх прыпісаті **Нэсторові**, батькові словянскіх летопісцюв, которы жыв в 1056-1116 летёх і быв монахом Кіево-Печэрскуй Лаври. Гісторыкі нэ мают пэвності, до якого часу летопісец вюв свое запіскі сам, а од колі продовжылі тое робіті ёго наступнікі. Нэ гледячы на тое, сяя запіска потвэрджае, што князь Владімір прыняв хрышчэнне в 988 рокові, а затым і вся Русь.

В кунцёві XIX веку Кіевска Русь стала вэлікою дэржавою. Руські князі выправлялісе навэт на Візантыю, прымушаючы кесарув пудпісуваті корысны для сэбэ трактаты. Коб быті ровноправным партнэром, мусілі однак вырэчысе поганьства і прыняті хрышчэнне. Князь **Владімір** запросів до сэбэ місіёнерув, которы проповедувалі словянскою мовою. Дякуючы тому просты люд всё розумев, а буольш учоны чыталі і пісалі кнігі на словянскуй мові. В такі спосуб повсталі пэршы руські летопісі, а в цэрквах почалі спісуваті гісторыю прыходув і семюв.

Пять лет пэрэд Хрышчэннём Русі, в 983 рокові, князь Владімір выправівсе военным походом протів Ятвягув, про што говорыт летопіс: *В лето 6491 иже Володимер на Ятвяг, и победи я, и вся землю их. Як вынікае з того запісу, зэмлі контролёваны чэрэз Ятвягув князь Владімір долучыв до Кіевскуй Русі. Так што хрышчэнне на тых зэмлях почалосе зараз после 988 року*.

Як говорат руські летопісі, в 1018 рокові вэлікі князь **Ярослав** (**Мудры**), сын Владіміра, коб укрэпіті свою уладу на Пудляшшу, заложыв городішча над рыкою Бугом. В летях 1038, 1040 і 1044(3) той сам уладар пушов походамі протів Ятвягув, чым поставів печать над своімі уплывамі на Пудляшшу. Бэрэстье, которэ ліжыт 60 км од Бельска, вспомінаецце по раз пэршы в летопісах пуод 1017 і 1019 рокамі. Значыт, засноване Дорогічына, Мельніка, Браньска, Суража і Бельска, можна односіті до того самого часу.

Што тогды сталосе з Ятвягамі, которы былі звэзаны з пудляськімі зэмлямі до другуй половіны XIII веку? Часть гісторыкув твэрдіт, што полуднёвою мэжою іх поселенія была рыка Буг, іншы

Золоты Згуорок пуод Котламі і камэнны “олтар” знайдёны на Золотым Згуоркові

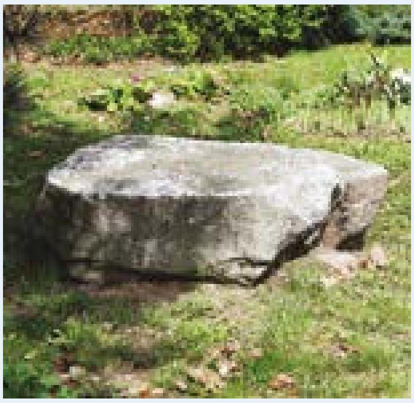

пішут про тое, што воны на полуднёві доходілі туолькі до рыкі Бобры і Супраслі, максімально Нарвы. Можна прыняті, што одны і другіе мают рацыю. Тые Ятвягі, которы жылі над Бугом, на пэрэломі X і XI веку былі охрышчоны і асымілёвалісе. Моглі воны там прожываті шчэ з кунця Вэлікуй вэндрувкі народув, од которуй до часув князя Владіміра мінуло коло 80 лет. В гісторы племені то нэ е вэлікі промежуток, тому мало зосталосе матэрыяльных слідув з того часу.

Ятвягі, которы нэ прынялі хрышчэння, як нэвольнікі трафілі вглуб Русі, про што пішут летопісі. Іншы, которы осталісе пры веры продкув і нэ досталісе в нэволю, пушлі на пувноч, дэ почалі жыті по суседску з Прусамі і тэпэрышнімі Літвінамі. Ятвяське осадніцтво на тэрэнах Сувальшчыны датуецце на VIII-XIII векі. Ятвягі говорылі на подуобным языкові, што і Прусы, але мало мы про тую мову ведаем.

Ятвягі нэ мелі дэржавных структур, нэ будовалі замкув чы городув. Іх племена корысталісе основамі военнуй дэмократыі. Колі штось ім погражало, пры плянованум военнум поході іх проводыры і старшыны домовлялісе на короткі союзы. Ятвягі старалісе нэ входіті в вэлікі бітвы, коб здобываті городы. За тое стосовалі хуткі набегі і со здобычамі ворочалісе додому.

В своіх Хроніках Королества Пульского **Ян Длугош** пісав: *Mieszka zaś naród Jaćwingów w północnej stronie, graniczy z Mazowszem, Rusią i Litwą i ma język w dużej mierze podobny do języka Prusów, Litwinów i zrozumiały dla nich, a ludy dzikie, wojownicze i tak żądne sławy i pamięci, że dziesięciu spośród nich walczyło ze stu wrogami, zachęconych tą jedyną nadzieją i świadomością, że po śmierci i zagładzie ziomkowie będą ich sławić pieśniami o dzielnych czynach. To usposobienie przyprawiło ich o zgubę, ponieważ mała garstka łatwo ulegała liczebnej przewadze tak, że powoli niemal cały ich naród wyginął, ponieważ nikt z nich nie cofał się przed nierówną walką, ani nie starał się uciec po wdaniu się w walkę.*

Вядомо, што летопісцы троху украшалі свої росказы, прыдаючы Ятвягам наднатуральну сілу. Тое становіцце зрозумелым, колі возьмэмо пуод увагу, што летопісы пісалісе на заказ князюв чы королюв. Для іх важным было тое, коб показаті протівніка могутным і тым выхваліті свою над ім пэрэмогу.

Вера Ятвягув была політэістычна. Воны почыталі сонце, месэць і зоры, а таксамо громы, воду і огонь. Верылі в дэмоны, душкув, што опековалісе імі, жыце за гробом. Ворожбіты пэрэдказувалі будучыню, а уж і козёл былі святымі зверамі. Святые месця выбіралі на згуорках, дэ рослі старые дубы, а ніжэй тэклі рэчкі. Сэрэд дубуов робілі олтар з ростятого на половіну вэлікого камэня, на якім клалі жэртвы, таксамо і з люді. Коло камэня горыев огонь – зніч, которого стэрэглі жрэцы.

Можна допускаті, што такое месце, звэзанэ з Ятвягамі, находілосе коло вёскі Котлы. Давней воно называлосе Золотым Згуорком або Жэртвенною Горою. Месце, которэ ліжыт в шырокуй доліні рыкі Орлянкі, мае все для того валёры. Свою назву – Золоты Згуорок, заудячвае жовто-золотому колёру піску, з якого створоны. Хто ведае, можэ колісь находілі тут золото.

До часу, колі в летах 1952-1957 в Котлах дейнічав колхоз, тут можна было побачыті сліды камэнного круга. Камэні однак мішалі пры оранёві трахторамі і іх одсюль спраталі. Знаем про тое, што штыры камэні пуднялі і вывэзлі на дорогу, што ідэ до Городнік. Одін з камэнюв ліжав на полю **Міколая Коровая** до часу, колі господар купів трахтор і почав тут ораті. Але быв вуон так вэлікі, што нэ далосе ёго вытягнуті і тому камэнь закопалі на месцю в долові.

Іншы камэнь ліжав на полю **Пэтра Савіцкого**, за мэжою, котора розділяе Золоты Згуорок на половіну. Але той дэсь згінув. Заховавсе за тое вэлікі камэнь, які в 1989 рокові быв найдёны на полю **Івана Мінкевіча**, в час копаня картохэль. Посля одкопаня оказалосе, што мае вуон померы 1,20 x 1,40 м і грубіну 0,45 м. Муог то быті олтар, которого посля прынятія хрысціянства тут просто закопалі.

Вэлікі дубы над рыкою Орлянкою

Камэнь, которы стояв на могілі в камэнным обкладі в урочыскові Крутюолка

Памэтны камэнь на Куматовым Урочышчу пуод Браньском

На Золотым Згуоркові нэ заховалісе старые дубы, таксамо высохла сажалка. Хотя на колёніі Орлянка е урочыско Дубовэ, а дубы ростут таксамо на згуорках в доліні Орлянкі. Пару вэлікіх дубув ростэ на пляцові Грышы Пётровского. А в доліні рыкі Орлянкі, пуод Золотым Згуорком, сэрэд камэнюв, нашлі зубы вэлікого звера.

На зэмлях вёскі Котлы, в урочыскові Корнілувка, дэ зліваюцце рэкі Бела і Орлянка, находяцце два цікавы згуоркі, якіе людэ называют Груды. На жаль воны вжэ в буольшості знішчоны. Можэ то былі курганы, а можэ звычайны поледовіковы коміны. Хотя могло быті так, што остатні былі выкорыстаны для насыпаня кургануов.

В VII-VIII веках пэрэсталі ховаті людї в камэнно-зэмляных курганах. Тогды затрымуецце актывнэ осадніцтво на нашых зэмлях, што могло быті звэзанэ з кунцём вэндрувкі людув. В IX векові тое раптом зменілосе і почалі повставаті новые поселенія. Можэ в одным з іх на Пудляшу народівсе **Ятвяг Гунарев**, которы, як пішэ летопісец Нэстор, в 944 рокові, яко посол, вырушыв з Кіева до Константынополя. То хіба пэрша пісьмова згадка назвы Ятвягув.

В тым часі міняецце тожэ поховальны обрад. Умэршых раней палілі, а спалёны остаткі ховалі, бэз украшэній і оружжа, до ямы глубіною 1,5 мэтра, скіровануй зо всходу на захуд. На гладке дно ямы высыпувалі попэл, которы докладно обкладалі полёвымі камэнямі. Воны творылі свого роду саркофаг, которы звэрху венчав обтэсаны камэнь в формі чоловечуй головы. На всё тое насыпувалі зэмлю і так творывсе малы копэць. Пэршы хрыстіянскі похованя на нашых зэмлях былі такімі жэ, туолькі до сэрэдіны саркофагу з камэнюв вкладалі крыжык.

В Котлах, в урочыскові Крутюолка, которэ находіцце 300 мэтрув од Золотого Згуорка, зувсем прыпадком была найдёна могіла в каменным обкладі. В сэрэдіні находівсе оно попэл, старанно обложоны камэнямі, а з горы стояла прымітывна фігурка з камэня, в выглядї головы. Чы е там шчэ іншы могілы? Варто было бы провэсті тут археологічыны роскопкі.

Напады Ятвягув на руські, пруські і пульскі зэмлі продовжалісе чэрэз ціелы XII і XIII век. Князі руські і пульські нэ оставалісе довжнікамі. В 1253 рокові **Даніло Романовіч** выправівсе на Ятвягув аж пуод Городню, одкуль вэрнувсе до Бельска. Вэсною 1264 року **Белеслав Стыдлівы** провюв бітву з Ятвягамі коло Браньска, пэрэмагаючы іх і забіваючы проводыра **Кумата**. На ёго могілі насыпалі курган, дэ спочылі таксамо іншы Ятвягі. Месце, дэ могла пройті бітва, до тэпэр называют Куматовым Урочышчом. Нэ так давно поставілі тут памэтны камэнь.

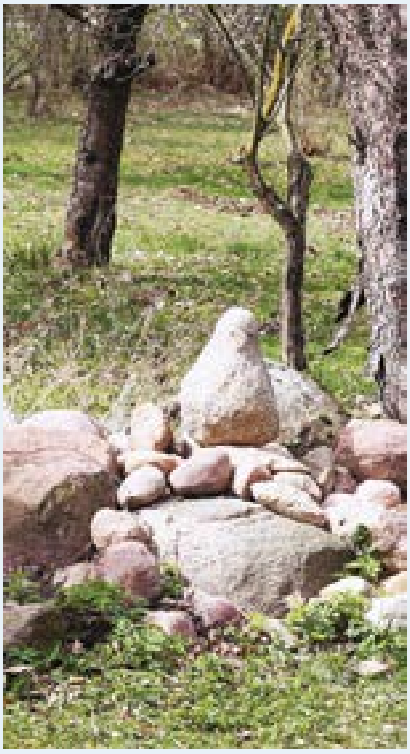

Зімою 1274 року одбывсе остатні наезд руських князюв на Ятвягув. В 1282 рокові пульскі князь **Лешэк Чорны** пэрэмуог іх над рыкою Нарвою, хотя нэ знаем докладного месця бітвы. В такі спосуб мілітарна сіла Ятвягув было зломана. Выкорысталі тое Крыжакі, якіе прымусілі іх проводыруов здатісе. 27 вэрэсня 1422 року, в Мэлні коло Радзына, между Крыжацкім ордэном і Ятвягамі быв пудпісаны мір. Од того часу на тэрыторыї Ятвягії почавсе новы этап гісторыї.

Іван Мінкевіч
фото **Іван Троц**

W Białymstoku, u dołu w Nosowadach, obok w Supraślu

Soncahraj

Co roku Festiwal Białoruskiej Tradycji SONCAHRAJ wędruje po Podlasiu, by jak najwięcej osób spotkało się z białoruską muzyczną tradycją. Jedni, by ją po raz pierwszy poznać, inni, by sobie ją przypomnieć i mieć pewność, że tradycja żyje. Wędruje po to, byście w końcu wyjechali z dużych miast i ZOBACZYLI Podlasie takie, jakie jest i czym żyje.

Gdzie podczas trzeciej edycji zawitaliśmy w tym roku?

W pierwszym dniu, 31 maja, spotkaliśmy się w sercu Białegostoku na Rynku Kościuszki obok Ratuszu, 1 czerwca odwiedziliśmy Witowo w gminie Dubicze Cerkiewne, 7 czerwca zawitaliśmy do Supraśla, gdzie wspólnie bawiliśmy się na placu obok budynku Centrum Kultury i Rekreacji, a 8 czerwca zakończyliśmy festiwal w Nowosadach w gminie Michałowo.

Wszystkie koncerty były okazją, by zaśpiewać i zatańczyć wspólnie z zespołami Żemerwa i Osoczniki ze Studziwód, Zhraja i Kudziela z Białegostoku oraz nauczyć się tradycyjnych tańców z Kapelą Tryhradzką z Gdańska.

Partnerami festiwalu są Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji w Dubiczach Cerkiewnych, Gminny Ośrodek Kultury w Michałowie, Gmina Supraśl, Centrum Kultury i Rekreacji w Supraślu, Infinity Group, Białostocki Teatr Lalek.

Zadanie dofinansowano ze środków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji w ramach projektu „Śpieuny schod”, współfinansowano ze środków województwa podlaskiego, Miasta

Карагод с Кустам і караваем крочыць па Вітаве. Дзяленне куставога каравая

Białystok, gminy Michałowo, Ambasady Królestwa Niderlandów w Warszawie.

Projekt odbywa się w ramach programu ArtPower Belarus Białoruskiej Rady Kultury i Duńskiego Instytutu Kultury dzięki finansowemu wsparciu Unii Europejskiej.

Patronami medialnymi byli Pismo Folkowe, KulturaLudowa.pl, Polskie Radio Białystok, Gazeta Współczesna, Kurier Poranny, Radio Akadera, TV Podlasie, TVK Hajnówka, Tygodnik Białorusinów w Polsce “Niva”, Białoruskie Radio Racyja, TV Biełsat, Budzma Biełarusami, MostMedia.io, Pałatno.

Źmicier Kościn
Członek Rady Programowej
Fundacji Tutaka
fot. **Nasta Suchanosik**

Сонцаграй у Вітаве

Ужо трэці раз на Падляшшы праходзіў фестываль беларускага фальклору Сонцаграй, арганізаваны фондам Тутака. У гэтым годзе адведаў ён Беласток, Супрасль і Навасады, а першага чэрвеня прыбыў у вёску Вітава, якая знаходзіцца ў гміне Дубічы Царкоўныя.

Галоўная ідэя фестывалю – сустрэча з традыцыйнай, несцэнічнай беларускай культурай. У межах імпрэзы фонд Тутака прадстаўляе культурную, спеўную і музычную традыцыйную спадчыну беларусаў. У гэтым заключаецца моц фестывалю: няма тут ніякай сцэнічнай штучнасці. Усе гурты спяваюць аўтэнтычныя традыцыйныя песні, якія натуральна ўспрымаюцца гледачамі. Вядома, ёсць і людзі, якія гуляюць пад беларускае, падляшскае дыскапола і аўтэнтычная культура іх не цікавіць. Аднак арганізатары паспрабавалі зацікавіць і такіх ды трэба адзначыць, што гэта ім удалося.

Гарачыя дні ды нечаканыя моцныя ліўні і буры – вобраз вясны ў гэтым годзе. Аднак на самых канцэртах на небе не было ні ад-

Na wystawie. Podczas spotkania, siedzą od lewej Andrzej Wawrzeniuk, Iwona Zinkiewicz, Doroteusz Fionik

ной хмаркі. Першага чэрвеня, на Міжнародны дзень дзіцяці, фестываль прыбыў у вёску Вітава, якая жыла ў гэты час заявай урада аб стварэнні буфернай зоны на мяжы з Беларуссю. Была бы гэта трагедыя і чарговая, на працягу трох гадоў, блакіроўка падляшскіх вёсак ад астатняга свету. На шчасце польскія ўлады спынілі ўвядзенне ў жыццё першапачатковага плану і буферная зона будзе займаць толькі 200 метраў ад мяжы.

У такіх сацыяльна-палітычных абставінах адбываўся фэст у Вітаве. Нягледзячы на сітуацыю, прыцягнуў у вёску шмат людзей, якіх было на той момант больш чым пастаянных жыхароў мясцовасці.

Тон усяму сёлетняму фестывалю Сонцаграй надала Студыя фальклёру падляшскіх Беларусаў Жэмэрва, якая дзейнічае пры Музею малой бацькаўшчыны ў Студзіводах. Ужо больш за дваццаць гадоў гэты цэнтр арганізауе Сустрэчы ў традыцыі «Там по маёвуй росі». Адным з іх здабыткаў з'яўляецца адраджэнне абраду ваджэння «Куста» на Падляшшы, якое пачалося у 2004 годзе. У мінулых чатырох гадах студзіводскі «Куст» адведаў м.інш. Семяноўку, Літвінавічы, Гуковічы і Збуч, а сёлета завітаў менавіта ў Вітава.

Свята пачалося з хаты солтыса, куды прывялі Куста – дзяўчыну упрыгожаную залёнымі галінкамі клёну. Яна збірала грошы на абутак для будучага вяселля. Гэтая традыцыя, звязаная з днём Святой Тройцы, цалкам забытая на нашым Падляшшы, але існуе на тэрыторыі беларускага Палесся, асабліва ў наваколлі Пінска (вёскі Дабраслаўка, Ладараж і Сташаны) ды Лунінца (Ло-бча і Дзятлавічы). Куста там водзіцца найчасцей на другі дзень Тройцы.

На Палессі захавалася шмат спрадвечных куставых песен, у якіх гаспадарам перадаюцца пажаданні сабраць добры плён збожжа, якое спее на іх палях. Бо адказны час жніва набліжаецца. А Куст гэта сымвал спеласці і ўрадлівасці. Гэта таксама падкрэслівае пшанічны каравай, які нясецца побач Куста ды дзеліцца сярод людзей. У Дабраслаўцы пры ваджэнні Куста спяваецца, м.інш.:

Ой, Тройца Тройца Прэсвятая Богородіца
Ой посею жыто, ой нэхай зародіцца.
Ой, посею жыто, посею пшэніцу,
Ой, зароді Божэ да всякую пашныцу.

Менавіта з гэтай песняй вадзілі Куста ў Вітаве, ідучы ад хаты да хаты. У яго ролю сёлета ўвасобілася спявачка Жэмэрвы **Анісія Гапанюк**, студэнтка Люблінскага універсітэту. Гаспадары віталі маладую дзяўчыну, дзякавалі за пажаданні і багата ўсю групу частавалі.

Карагод закончыўся ля вясковай святліцы, дзе на Жэмэрву з Асочнікамі чакалі іншыя гурты, якія мелі развесяліць жыхароў. Выступіла таксама Трыградзкая капэла з Гданьска, якая зайграла традыцыйныя беларускія танцы, а падляшскія і палескія песні праспявалі гурты Кудзеля і Зграя з Беластока. Гэтыя групы складаюцца з мясцовых і прыязных беларусаў, якія выконваюць песні запісаныя на экспедыцыях на Падляшшы і Палессі. Варта адзначыць, што мясцовыя спявалі і танцавалі разам з імі. Сярод гледачоў было таксама шмат беларусаў з Беларусі, якія з розных прычын пераехалі жыць ў Польшчу.

Фестываль Сонцаграй у Вітаве паказаў, што такія ініцыятывы могуць удала інтэграваць беларусаў з мясцовымі і паказваць для шырокай аўдыторыі беларускую народную культуру ў сапраўдным выглядзе.

Максім Фіонік
фота **Даніл Саўчук**

Dzień Archiwów w Białymstoku

9 czerwca obchodzony jest Międzynarodowy Dzień Archiwów. Święto to zostało ustanowione w 2007 roku na pamiątkę utworzenia Międzynarodowej Rady Archiwów w 1948 roku. Organizacja ta ma na celu ułatwienie dostępu do archiwów oraz dbanie o zachowanie archiwaliów jako światowego dziedzictwa ludzkości. Białostocki Ośrodek Kultury/Centrum Ludwika Zamenhofa w niedzielne popołudnie 9 czerwca zaproponował z tej okazji dwa ważne wydarzenia.

Pierwszym był wernisaż wystawy „Melodia z dźwięków i wspomnień. Mikrohistoria Alicji Szataginowej”. **Alicja Szataginowa** z domu Wille była nauczycielką muzyki. Przez większość swego życia mieszkała w Białymstoku w kamienicy przy Parkowej 6. Obecnie mieści się tam Klinika Ginekologiczno-Położnicza. To właśnie obecni właściciele domu, rodzina Tomaszewskich zachowała historyczne zdjęcia, dotyczące przede wszystkim Alicji Szataginowej, jej rodziny i przyjaciół. Kopie zdjęć są obecnie zgromadzone w Mediatece Centrum Ludwika Zamenhofa i część z nich weszła w skład tej ciekawej wystawy.

Postać Alicji Szataginowej doskonale wpisuje się w wielokulturowość Białegostoku. Z pochodzenia Niemka wyznania ewangelickiego przez długie lata uczyła w Szkole Muzycznej Sióstr Frankiewicz w Białymstoku. Udzielała też prywatnych lekcji muzyki w domu

przy Parkowej. Podczas wojny wraz z matką **Emilią Wille** z domu **Werdoni** w swym domu ukrywała Żyda. Spoczęła na cmentarzu prawosławnym na białostockiej Wygodzie. Do dziś pamięta ją wielu dawnych uczniów. Postać Alicji Szataginowej była przedstawiona w lipcowym numerze Przegladu Prawosławnego 2022 roku w dodatku „Sami o sobie”.

Wernisaż wystawy skupił wielu zainteresowanych mikrohistorią tej niezwykłej kobiety. Małe historie tworzą wielkie. Wystawę można oglądać do 1 września w Centrum Ludwika Zamenhofa przy ulicy Warszawskiej 19.

Po wernisażu odbyło się spotkanie „Małe ojczyzny podlaskich Białorusinów”. Poświęcone było trzem najnowszym publikacjom, wydanym przez Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach – „Szastały i Stryki. Mój pierwszy świat” **Iwony Zinkiewicz**, „Kożyno nad rzeką Łoknicą” **Andrzeja Wawrzeniuka** syna Juliana i **Andrzeja Wawrzeniuka** syna Piotra, „Parafia Malesze. Historia i kultura” **Doroteusza Fionika**.

Małe ojczyzny są niezwykle ważne także w kontekście ogólnej historii. Choć mieszczańskie Szastały i Stryki różnią się od Kożyna czy Malesz, mają też wiele cech wspólnych.

Różnią się także książki o tych miejscowościach, każda jednak niesie za sobą nie tylko historię, ale i niezwykły ładunek emocji. Wszędzie działo się coś ważnego i rodzili się niezwykli ludzie.

„Szastały i Stryki. Mój Pierwszy Świat” to historyczno-literacka książka. Dużo w niej ludzkich losów, podniosłych wydarzeń i zwykłego życia.

„Kożyno nad rzeką Łoknicą” to bogato ilustrowana książka, stworzona przez dwóch autorów, którzy noszą to samo nazwisko. Jednak nie są ze sobą spokrewnieni. Dzieli ich różnica wieku i miejsce zamieszkania. Łączy zainteresowanie swą małą ojczyzną, jaką jest wieś Kożyno.

„Parafia Malesze. Historia i kultura” to niezwykła opowieść o prawosławnej parafii położonej już pośród osadnictwa mazowieckiego. Nawet gwara ludzi z Malesz i sąsiednich wsi Szpaki, Bujnowo czy Zanie bardzo się różni od innych wsi polsko-ruskiego pogranicza. Malesze to też była i nadal jest wieś śpiewaków, o czym mówił przedstawiony na spotkaniu fragment filmu „Pryweli nas siudy pieśni waszych Bat’kuw”.

Spotkanie wokół książek wywołało pytania o język podlaski, wsie mieszczańskie, pochodzenie nazwy rzeki Łoknica, a także endemiczne nazwy roślin z Szastał i Stryk.

Przedstawione pozycje książkowe oraz wiele innych można kupić w Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach.

Iwona Zinkiewicz
fot. **Dariusz Łapiński**
Mariusz Bieciuk

Sergiusz Dowbysz przy pracy – początek 1976 roku, prace ozdabiające dom rzeźbiarza

Mistrz dłuta

Obok **Aleksandra Gigola** (1905-1982) jest zaliczany do grona najbardziej utalentowanych białowieskich rzeźbiarzy – wytwórców regionalnych pamiątek. Obydwaj zapisali się w historii Białowieży jako pierwsi rzeźbiarze drewnianych statuetek żubrów, są zatem prekursorami białowieskiego pamiątkarstwa.

Sergiusz Dowbysz, bo o nim tu mowa, urodził się 14 stycznia 1929 roku w Białowieży, w rodzinie **Sergiusza** i **Antoniny**. Po wojnie, przez dziesięć, był drwalem w puszczy. Wtedy to najpewniej zapadła mu w serce uroda białowieskiej przyrody, którą później po mistrzowsku wyczarowywał w drewnie. Następnie pracował w białowieskim GS-ie i gminie.

Rzeźbieniem zajął się w 1961 roku. Ot, tak sobie, dla przyjemności! W rodzinie Dowbysza wcześniej nikt się tym nie zajmował. Było natomiast sporo osób parających się kowalstwem i ciesielstwem. Dowbysze żyli głównie z pracy rąk. Ziemi mieli niewiele, Sergiusz posiadał tylko hektar. Kiedy ukończył pierwszą rzeźbę żubra w kawałku drewna, pokazał ją żonie, aby oceniła, czy jest udana. Podobno pani **Maria** od razu nie skojarzyła, o jakie zwierzę chodzi. Na szczęście pan Sergiusz nie zwątpił w swoje ukryte zdolności. Rzeźbił nadal, bacznie się przyglądając budowie anatomicznej zwierząt. Składał częste wizyty w miejscowym muzeum przyrodniczym, na całe dnie przepadał w lesie. W końcu dopiął swego! Wychodzące spod jego rąk figurki ludziom bardzo się podobały.

Któregoś razu delegacja z Białowieży zawiozła wyrzeźbionego przez niego żubra na Śląsk i wręczyła przodującym górnikom. To ostatecznie upewniło pana Sergiusza, że jego prace są coś warte, że ludzie je doceniają. Rzeźbieniem zajął się na poważnie. W 1968 roku zapisał się do Cechu Rzemiosł, a swoje wyroby zaczął zdawać początkowo „Cepelii”, później Domowi Rzemiosł w Białymstoku. 10 listopada 1967 roku otrzymał świadectwo czeladnicze, a 25 kwietnia 1978 złożył egzamin mistrzowski.

Rzeźbił nie tylko żubry, także inne puszczańskie zwierzęta – jelenie, łosie, dziki, sarny, wilki, niedźwiedzie. A z ptaków – kukułki i cietrzewie. Na początku lat siedemdziesiątych zaczął wykonywać drewniane talerze ozdobne, na których wypalał różne wzory o tematyce przyrodniczej – na przykład tokujące głuszce, żubry przy dębie. Później zaczął je ozdabiać zasuszonymi puszczańskimi kwiatami i roślinami, zalewając przeźroczystym lakierem. Leśnymi motywami przyozdabiał także ramy do luster, wieszaki oraz inne przedmioty i urządzenia domowego użytku. Spod jego rąk wychodziły bardzo oryginalne, rozchwytywane przez turystów tace w postaci liści dębowych oraz tarcze pod trofea łowieckie. Wykonywał ponadto zwykłe kuchenne deski, co wcale – wbrew pozorom – nie jest takie łatwe i proste. Do tego potrzebne jest odpowiednie, najlepiej osikowe drewno, a z jego zdobyciem są kłopoty. Niezbędny jest też odpowiedni klej, którego w tamtym czasie brakowało, podobnie było z papierem ściernym zagranicznej produkcji. No i nie można przy tym obejść się bez specjalnych maszyn.

Wyroby Sergiusza Dowbysza w dużej ilości trafiały za granicę. Sam pamiętam, że gdy jakaś osoba czy instytucja chciała komuś ważnemu wręczyć oryginalną białowieską pamiątkę – udawała się z zamówieniem właśnie do niego. Dzieła Dowbysza zawsze odznaczały się wysokim artystycznym smakiem. Pan Sergiusz nigdy nie gonił za ilością, dbał przede wszystkim o jakość.

W latach 1986-1990 Sergiusz Dowbysz był członkiem komisji egzaminacyjnej czeladniczo-mistrzowskiej dla rzemiosła „rzeźbiarstwo w drewnie” w Izbie Rzemieślniczej w Białymstoku.

Białowieski twórca często pokazywał swoje prace na wystawach. Otrzymywał dyplomy uznania w Hajnówce (1976), Białymstoku (1979, 1983), Łomży (1980), Warszawie (1979) i Krakowie. Z Ogólnopolskiej Wystawy Rzemiosła Artystycznego, zorganizowanej w 1974 roku w Warszawie, przywiózł dyplom honorowy przyznany mu przez Centralny Związek Rzemiosła. Z kolei Minister Kultury i Sztuki odznaczył go honorowym tytułem Mistrza Rzemiosł Artystycznych. Pan Sergiusz 13 września 1983 roku uczestniczył także w obchodach trzechsetnej rocznicy odsieczy wiedeńskiej. Do Wiednia zaprosili go Prezes Zarządu Centralnego Rzemiosła oraz Przewodniczący Krajowej Rady Rzemiosła.

Sergiusz Dowbysz, za sprawą fotoreportera CAF-u **Romana Sieńko**, zdobył popularność w całej

Polsce. Zdjęcie twórcy wykonane w jego pracowni obiegło w 1986 roku codzienną prasę krajową. Pojawiały się o nim artykuły w prasie regionalnej – najwięcej ich zamieścił tygodnik „Niva". Mistrz wystąpił także w dokumentalnym filmie „Białowieża w zimie", zrealizowanym przez **Bogdana Żuralskiego** w 1970 roku.

Na co dzień jedno z dzieł Sergiusza Dowbysza możemy obejrzeć na bramie wjazdowej do Parku Pałacowego. Jest to rzeźba głowy żubra naturalnej wielkości, zawieszona w 1990 roku po remoncie bramy. Wcześniej bramę zdobiło dzieło rąk Aleksandra Gigola. Podobna głowa żubra, wyrzeźbiona przez Dowbysza, była umieszczona nad wejściem do dawnej, GS-owskiej jeszcze restauracji „Żubrówka". Natomiast w siedzibie Nadleśnictwa Białowieża znajduje się jego pełna dynamizmu rzeźba przedstawiająca walczących ze sobą żubra i niedźwiedzia.

Pan Sergiusz przez długie lata udzielał się w życiu religijnym miejscowej społeczności prawosławnej – wykonywał m.in. funkcję skarbnika (*kaznaczeja*) parafii. Jego zasługi dla Cerkwi uhonorował Synod Biskupów Kościoła Prawosławnego w Polsce, przyznając mu w 1994 roku Order św. Marii Magdaleny III stopnia. Mistrzowi dłuta nieobca była praca samorządowca – w latach 1988-1992 był radnym Gminnej Rady Narodowej w Białowieży.

W pamięci białowieżan Sergiusz Dowbysz zapisał się jako kulturalny, inteligentny i życzliwy człowiek. Odszedł 11 stycznia 1995 roku w wieku 66 lat. Spoczywa na białowieskim cmentarzu.

Twórczość Sergiusza Dowbysza została przypomniana dwa lata po jego śmierci. Kilka jego prac pokazano na wystawie urządzonej w lecie 1997 roku w Białowieskim Ośrodku Kultury w Białowieży, w ramach I Przeglądu Twórczości Rzeźbiarzy Białowieskich „Pamiątka z Puszczy".

Piotr Bajko, fot. **autor**

Noc muzeum

Jedyna taka noc w roku – to wyjątkowe święto muzealników, którzy bezpłatnie i w porach wieczornych udostępniają swoje instytucje turystom. Muzeum w Hajnówce po raz siódmy zorganizowało takie wydarzenie w maju. Publiczność dopisała, oprócz hajnowian odwiedzili nas goście z Polski i zagranicy.

Można było zwiedzać trzy bogate wystawy stałe z eksponatami etnograficznymi, ukazującymi życie na podlaskiej wsi, wzbogacone o ciekawą makietę wsi czy nagrania filmowe i zdjęcia.

Dostępne były również wystawy czasowe, w tym otwarta podczas Nocy Muzeów wystawa rękodzieła **Haliny Biryckiej** z Planty. Była to druga wystawa indywidualna artystki, na którą złożyło się kilkadziesiąt prac – wyszywanych ręczników obrzędowych, makatek, wyszywanych krzyżykiem ikon czy obrazków oraz robionych na szydełku koronek, obrusów, firanek. Zaprezentowano prace z ostatnich lat i powstałe jeszcze w czasach panieńskich. Był to ogromny przekrój twórczości zdolnych rąk pani Haliny, a jej twórczość spotkała się z ogromnym uznaniem. Wystawa realizowana jest w ramach projektu „Białoruski Alfabet Sztuki", wydany został katalog do wystawy, który dostępny będzie w największych bibliotekach w kraju oraz bibliotekach w województwie Podlaskim.

Sztukę współczesną reprezentowało kilka wystaw z dziedziny malarstwa, rzeźby oraz fotografii.

Na wystawie poplenerowej tacy artyści, jak **Daniel Gromacki**, **Jerzy Iwacik**, **Stanisław Poskrobko**, **Marek Sapiołko** i **Mirosław Zdrajkowski** w malarskiej i rzeźbiarskiej formie oddali temat „Małej Ojczyzny". Ponieważ artyści pochodzą z województwa podlaskiego dla wszystkich był to wspólny mianownik, jednak każdy temat ten potraktował inaczej. Jedni sięgnęli do symboliki zaczerpniętej wprost z białoruskich ręczników obrzędowych czy kap oraz wyrzeźbili swe alter ego, czyli malarza przy pracy. Inni czerpali z przyrody, kształtując abstrakcyjne formy, jeszcze inni

zaś chcieli zachować w malarskiej formie konkretne drewniane sakralne zabytki Hajnowszczyzny czy uroki rzeki Narew.

Kto nie znał jeszcze wyników 19. edycji ogólnopolskiego konkursu fotograficznego „Podlasie w obiektywie im. Wiktora Wołkowa'2023" mógł podziwiać przepiękne zdjęcia laureatów, wybrane spośród nadesłanych niemal pięciuset fotografii Podlasia.

Zainteresowaniem cieszyła się również wystawa plastyczna dzieci i młodzieży – efekt piątego konkursu „Я нарадзіўся тут – Tu się urodziłem", na której można było podziwiać niezwykle barwne i różnorodne Podlasie, umiejętnie uchwycone przez dzieci zarówno sześciolatki, jak i nastolatki.

Hajnówkę i okolicę można było obejrzeć również na wystawie stałej malarstwa „Hajnówka. Brama do Puszczy". Prace powstały podczas pleneru malarskiego, zorganizowanego z okazji obchodów jubileuszu 60 lat miasta Hajnówka w 2011 roku.

Oprawę muzyczną podczas Nocy Muzeum zapewnił **Oleg Kobzar**, artysta z Białegostoku, który zajmuje się malarstwem olejnym i piosenką autorską. W kolekcji Muzeum znajduje się kilka jego obrazów, w tym pierwsze prace z okresu studiów na Akademii Sztuk Pięknych na Białorusi. Jako bard pisze własne teksty, ale także komponuje muzykę do tekstów białoruskich poetów, m.in. **Nadziei Artymowicz**, **Jana Czykwina**. Od 2006 roku pracuje w Chórze Opery i Filharmonii Podlaskiej. Mogliśmy usłyszeć ballady białoruskie i rosyjskie ballady oraz własne utwory.

Tłem do sztuki prezentowanej na wystawach były również melodie, które wyczarowywał niezwykle utalentowany akordeonista **Andrzej Jarmocik**. Muzyk ma na swoim koncie nagrody i wyróżnienia w konkursach gry na tym niezwykłym instrumencie. Mogliśmy usłyszeć ballady, pieśni ludowe, walczyki, oberki, muzykę filmową.

Zadanie dofinansowane zostało ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Wydarzenie odbywa się w ramach zadania publicznego „Przygraniczny Alians Etniczny", sfinansowanego z budżetu miasta Hajnówka

Agnieszka Tichoniuk
fot. **autorka**

Sami o Sobie. Miesięcznik społeczno-kulturalny. Nieodpłatny dodatek do Przeglądu Prawosławnego
Współfinansowany ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
oraz Fundacji im. Księcia Konstantego Ostrogskiego
ISSN 1899-9018 Nr indeksu 371416
Wydawca: Fundacja im. Księcia Konstantego Ostrogskiego
Redaguje zespół: Andrzej Charyło (sekretarz redakcji), Eugeniusz Czykwin (redaktor naczelny)
Doroteusz Fionik, Natalia Klimuk, Ałła Matreńczyk, Anna Petrovska
Anna Radziukiewicz (zastępca redaktora naczelnego), Dorota Wysocka
Opracowanie graficzne: Dorota Wysocka
Skład komputerowy: Halina Kierdelewicz
Adres redakcji: 15-399 Białystok, ul. Składowa 9; tel./fax (0048 – kier. z zagranicy) 85 742 18 57
e-mail: redakcja@przegladprawoslawny.pl; www.przegladprawoslawny.pl

Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/-ów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Публикация выражает лем погляды автора/-ів і не може быти ідентифікувана з офіциальным становиском Міністра Внутрішніх Справ і Адміністрациі. Публикация выражает только точку зрения автора/-ов и не может быть отождествлена с официальной позицией министра внутренних дел и администрации. Публікація виражаеть лише точку зору автора/-ів і не можеть ототожнюватися з офіційною позицією Міністра внутрішніх справ і адміністрації. Публікацыя выказвает толькі меркаванні аўтара/-аў і не может быць ідэнтыфікавана з афіцыйнай пазіцыяй Міністра Унутраных Спраў і Адміністрацыі.